

ŞİİRT İLİ BAĞCILIK POTANSİYELİ

Hüseyin KARATAŞ¹, Dilek DEĞİRMENCİ KARATAŞ¹, Ayhan ASLAN²

¹Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, DİYARBAKIR

²Zir. Müh., Dicle Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, DİYARBAKIR

Geliş tarihi / Received: 11.09.2017, Kabul tarihi / Accepted: 20.06.2018

ÖZET

Siirt ili, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde köklü bir bağcılık kültürüne sahip illerden birisidir. Geçmişte canlı bir bağcılık merkezi olan Siirt ili günümüzde mevcut bağ alanlarını ve üretim yönünden üst sıradaki konumunu her geçen gün kaybetmektedir. Bu çalışmada Siirt ilinin ilçeler bazında mevcut bağcılık potansiyeli incelenmiştir. Çalışma kapsamında Siirt ili Merkez, Baykan, Kurtalan, Pervari, Tillo, Erüh, Şirvan ve ilçelerin bağcılık potansiyeli irdelenmiştir. Bu ilçelerin mevcut bağ alanları ve dekara verimi değerleri tespit edilmiştir. İlçeler bazında en yüksek verim Kurtalan (296 kg/da) ve merkez (444 kg/da) ilçeleri ülkemiz ortalamasının üzerinde değerler gösterirken, Baykan (370kg/da), Aydınlar (740 kg/da), Erüh (537 kg/da), Şirvan (740 kg/da) ve Pervari (515 kg/da) ilçeleri ortalamanın altında değerler göstermektedirler. Siirt ili bağcılık sorunları arasında; mevcut bağ alanlarının çoğunlukla aile ihtiyaçlarının karşılamaya yönelik olması, ortalama verimin çok az olması, mevcut ve eldeki fidanlardan bağ tesisi yapılması, aşılı fidan kullanım yetersizliği, sulu bağcılığın yapılmaması, bağcılığın kuru tarım olarak benimsenmesi, bağlarda fazla sayıda lokal çeşidin olması, çeşitlerin isim karışıklığı oluşturması, yetiştirilen üzüm çeşitlerinin yöreye özgü olması ve sadece yöre insanının damak tadına hitap etmesi, başka pazarlara satılamaması ve toprak analizinin yapılamadığı gözlenmiştir. Bölgede modern yetiştirme tekniği uygulamaların yetersizliği temel sorun olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siirt İli, üzüm, bağcılık potansiyeli

THE VITICULTURE POTENTIAL OF ŞİİRT CITY

ABSTRACT

Siirt is one of the cities which has a rooted viticulture culture in Southern Anatolia Region. The city of Siirt that has been a lively viticulture center loses its position in respect of production and vineyard fields. The viticulture potential of Siirt on the basis of districts is investigated in this study. The center of the city and districts Baykan, Kurtalan, Pervari, Tillo, Erüh, Şirvan and the viticulture potential of districts are scrutinized within the scope of the study. The present vineyard fields of these districts and yield to decare values were determined. While the district of Kurtalan shows the highest yield on the basis of districts (296 kg/da) and while the central districts show higher values than country average (444 kg/da); Baykan (370 kg/da), Aydınlar (740 kg/da), Erüh (537 kg/da) Şirvan 740 kg/da and Pervari (515 kg/da) show lower values than the country average. These issues were observed among the viticulture of Siirt city are: The present vineyard fields are mostly for responding the necessity of the family; the average yield is very low; the establishment of vineyards with present saplings or available saplings. Inadequacy of grafted sapling usage; absence of irrigated farming; appropriation of viticulture as dry farming; presence of too many local varieties in the vineyards; the name confusion creation between varieties; the grown varieties are indigenous to the region and liked by only the local people; the grown grapes cannot be sold far markets; the soul analysis is not made. The inadequacy of modern growing techniques is determined as the major issue.

Keywords: Siirt province, grape, viticulture

GİRİŞ

Asma, dünya üzerinde kültürü yapılan en eski meyve türlerinden olup, tarihi M.Ö. 5000 yılına kadar dayanmaktadır. Asmanın anavatanı Anadolu'yu da içine alan ve Küçük

Asya denilen (Kafkasya dahil) bölgedir. Üzüm, çeşitli kullanım alanlarının olması, iklim ve toprak istekleri yönünden çok seçici olmayışı, çok yıllık olması ve çoğalma yöntemlerinin kolay olması gibi nedenlerle dünyada en yaygın yetiştiriciliği yapılan, bitkilerden

biridir. Bu nedenle, ülkemiz yaklaşık 6000 yıllık bir bağcılık kültürüne ve hem yabani asma (*Vitis vinifera* ssp. *sylvestris*) ve hem de kültür asmasına (*Vitis vinifera* ssp. *sativa*) ait olmak üzere çok zengin bir asma gen potansiyeline sahiptir [1, 4].

Dünya bağ alanı içerisinde dördüncü sırada yer alan Türkiye’de Doğu Anadolu’nun yüksek kesimleri ile yıllık yağışın 1000 mm üzerinde olduğu Doğu Karadeniz sahil şeridi dışında kalan tüm bölgelerinde bağcılık yapılabilmektedir [4].

TÜİK verilerine göre 2014 yılında Türkiye’de üzüm hasadı gerçekleştirilen alan 467.100.000 ha’dır. Aynı yılın verilerine göre; 2.167.000 tonu sofralık, 1.563.000 tonu kurutmalık, 445.000 tonu şaraplık olmak üzere 4.175.000 ton üzüm üretimi gerçekleşmiştir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi yalnız Anadolu’nun değil, dünyanın en eski bağcılık merkezlerinden biri olarak bilinmektedir [8]. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Türkiye’nin Ege ve Akdeniz bölgelerinden sonra en çok üzüm üreten bölgesi olup ülkemizde bulunan toplam bağ alanlarının yaklaşık %22’sini, üretilen toplam üzümün ise yaklaşık %18’sini karşılamaktadır.

Yöre iklimi, sofralık, kurutmalık, şıralık ve şaraplık üzüm çeşitlerinin yetiştirilmesi için elverişli olduğu gibi en erkenci çeşitlerden en geç olgunlaşanlara kadar her olgunluk kademesindeki çeşitlerin yetiştiriciliğini mümkün kılmaktadır.

Üzüm üretimi bakımından incelendiğinde ise TÜİK 2015 yılı verilerine göre ülkemizde üretilen 3.650.000 ton toplam üzüm üretimin 640.242 tonu Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri tarafından karşılanmaktadır.

SIİRT İLİ TARIM POTANSİYELİ

Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan bir ilimiz. İl toprakları; 38°15' ve 37°45' kuzey enlemleriyle 42°54' ve 41°32' doğu boylamları arasında yer alır. Doğudan Van, kuzeyden Bitlis, batıdan Batman güneyden Şırnak illeriyle çevrilidir. Siirt’in Baykan, Kurtalan, Pervari, Tillo, Erüh, Şirvan ve biri merkez olmak üzere yedi ilçesi vardır.

Siirt ilinde kara iklimi hüküm sürer. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve yağışlı geçer. İlin kuzey ve doğusu kışın daha soğuk ve yazın daha serin olur. Senelik yağış ortalaması 757 mm’dir.

Çizelge 1.Siirt İli tarım alanları ve ürün grubu bazında dağılımı (TÜİK, 2011–2015)

Table 1. Agriculture areas and product distribution of Siirt province (TÜİK, 2011–2015)

Yıllar Years	Toplam alan Total land	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin ekilen alanı / Crop land (dekar)	Nadas alanı / Fallow land (dekar)	Sebze bahçeleri alanı Vegetable land (dekar)	Meyveler, içecek ve baharat bitkilerinin alanı / Fruit land (dekar)
2011	836.398	570.572	10.498	15.152	240.176
2012	914.766	624.166	7.416	16.862	266.322
2013	816.996	570.509	8.219	18.612	219.656
2014	783.894	525.573	14.854	20.168	223.299
2015	849.445	517.451	92.251	15.868	223.875

SIİRT İLİ BAĞCILIK POTANSİYELİ

Bağcılık için ekolojik şartlar bakımından oldukça uygun bir yerde bulunan Siirt ilinde yerli çeşitlere dayalı bağcılık yapılmaktadır. Çoğunluğu yaşlı omcalardan oluşan bağlarda üzüm çeşitleri karışık olarak yetiştirilmektedir.

Yörede bağcılık çoğunlukla fıstık bahçelerinde ara tarımı olarak yapılmaktadır. Bağlar genellikle 5–10 dekar büyüklüğündeki aile işletmeleri şeklinde olup büyük ticari işletmeler mevcut değildir.

Yöre bağcılığında ivme kazandırmak için ekolojik özellikleri ve pazar imkanları göz önüne alınarak, uygun standart çeşitler ve

anaçların tespit edilmesi bir zorunluluk olarak görülmektedir.

Bu nedenle, öncelikle bölgeye uyum sağlamış, kaliteli standart çeşitler ve uygun anaçların belirlenmesi ile bu çeşitlerin yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

Yörede bağ parsellerinin çoğunlukla yerleşim yerleri içinde olması ve miras yolu ile sürekli bölünmesi, bağların sökülmesi sonucunu da beraberinde getirmektedir.

Bu sorunun etkin bir şekilde çözümü için, bağ bölgelerinin belirlenerek bağların yerleşim yerlerinden uzak yerlere kurulması, miras yoluyla parçalanmanın ve bakımsızlığın önüne geçilmesi önerilmektedir [7].

Siirt İli, 2011–2015 yılları arası bağ alanları (dekar), üretim (ton) ve ortalama verim değerleri Çizelge 2’de verilmiştir. Siirt İlinde birim alandan elde edilen 5 yıllık ortalama üzüm verim miktarı 529.4 kg/da olduğu görülmektedir.

İlçeler Bazında Bağcılık Potansiyeli

İlçeler Bazında Üzüm Üretim ve Verim Değerleri incelendiğinde birim alandan elde edilen ürün miktarı bakımından Kurtalan (296 kg/da) ve merkez (444 kg/da) ilçeleri ülkemiz ortalamasının üzerinde değerler gösterirken, Baykan (370 kg/da), Aydınlar (740 kg/da), Eruh (537 kg/da), Şirvan (740 kg/da) ve Pervari (515 kg/da) ilçeleri ortalamanın altında değerler göstermektedirler (Çizelge 3).

Siirt İli Yerel Üzüm çeşitleri

Siirt ve Batman illeri, asmanın ekolojik istekleri bir başka deyişle iklim ve toprak istekleri için oldukça ideal bir bölgedir. İllerde, uzun yıllar Bağcılığın yapıyor olması sonucunda yöreye özgü çok sayıda üzüm çeşitlerinin oluşmasına yol açmıştır. İlde birçok üzüm çeşidi yetiştirilmektedir. Üzümler değerlendirilme şekline göre sofralık, kurutmalık, şıralık ve şaraplık olarak sınıflandırılmaktadır. Siirt İlinde daha önce tespit edilen [5] yerel üzüm çeşitleri üzüm çeşitlerinin adları ve renkleri Çizelge 4’de verilmiştir.

Siirt İli Bağcılık Sorunları

Siirt ilindeki bağcılık sorunlarını aşağıda maddeler halinde özetlenerek verilmiştir [5, 7, 6].

- Mevcut bağ alanlarının çoğunlukla aile ihtiyaçlarının karşılamaya yönelik olması,
- Ortalama verimin çok az olması,
- Mevcut bağ tesisi aşısız çelikten yapılması, aşılı fidan kullanım yetersizliği
- Sulamanın yapılmaması, bağcılığın kuru tarım olarak benimsenmesi,
- Bağlarda fazla sayıda lokal çeşidin olması, çeşitlerin isim karışıklığı oluşturmaması,
- Yetiştirilen üzüm çeşitlerinin yöreye özgü olması, sadece yöre insanının damak tadına hitap etmesi, başka pazarlara satılamaması.
- Toprak analizinin yapılamaması
- Şehir merkezinde kalan bağ alanlarının yerleşim yeri olarak kullanılması,

•Bağların çok yaşlı olması, hızla kullanım dışı kalması, bağ kurmak için gerekli materyalin temin edilememesi veya temin etme yolunun bilinmemesi,

Çizelge 2. Siirt İli 2011–2015 yılları arası bağ alanları (dekar), üretim (ton) ve ortalama verim değerleri (TÜİK, 2011–2015)

Table 2. Production (ton) and average yield values of Siirt province between the years 2011–2015 (decare), (TÜİK, 2011–2015)

Yıllar Years	Alan Area (dekar)	Üretim (ton) Production	Ortalama verim Yield (kg)
2011	21.350	12.260	574
2012	22.550	12.665	562
2013	23.050	11.609	504
2014	25.575	14.755	577
2015	26.075	11.200	430
Ortalama	23.72	12.49	529.4

Çizelge 3. Siirt ili ilçeler bazında üzüm üretim ve verim değerleri (TÜİK, 2015)

Table 3. Grape production and yield values of Siirt province (TÜİK, 2015)

İlçeler Towns	Toplam alan Area (dekar)	Üretim (ton) Production	Ortalama verim Yield (kg/dekar)
Merkez	2.000	888	444
Aydınlar (Tillo)	600	444	740
Baykan	7.000	2.590	370
Eruh	6.000	3.219	537
Kurtalan	8.000	2.368	296
Pervari	625	322	515
Şirvan	1.850	1.369	740

Çizelge 4. Siirt ilinde yetiştirilen üzüm çeşitlerinin adları ve renkleri [2]

Table 4. Names and colors of grape varieties grown in Siirt province [2]

No	Adı Name	Rengi Colour
1	Meyanuk	Beyaz White
2	Emiri	Kırmızı Red
3	Boğa	Koyu kırmızı–Mor Dark red
4	Kışmır	Beyaz White
5	Binetahti	Beyaz White
6	Cevzen	Beyaz White
7	Reşaliya	Kırmızı Red
8	Gevzane	Beyaz White
9	Karo	Beyaz White
10	Tri sipi	Beyaz White
11	Siyah gemur	Mavi–Siyah Blue-black
12	Tilimitir	Beyaz White
13	Gozane	Kırmızı Red
14	Paize	Beyaz White
15	Mazrone	Beyaz White
16	Cevzane	Beyaz White
17	Ksonnog	Mavi–Siyah Blue-black
18	Velidzine	Mavi–Siyah Blue-black
19	Taifi.	Beyaz White
20	Sinciri	Beyaz White

- Üreticilerin bağcılık tekniği konusundaki bilgilerinin yetersiz olması, yöreye uygun standart çeşitlerin belirlenememesi,
- Köyden şehre göçün hat safhada olması, verim ve gelir düşüklüğü,
- Üreticinin ürünü ekonomik olarak değerlendirememesi ve bağ yerine daha yüksek gelir getireceğini düşündüğü diğer tarım ürünlerini tercih etmesi,
- Bağlarda geleneksel telli terbiye sisteminin yaygın olması, modern telli terbiye sisteminin kullanılmaması,
- Kültürel işlemlerin doğru ve yeterli şekilde yapılamaması
- Uygun gübreleme programının yapılamaması,
- Yaz budamalarının yapılamaması,
- Hastalık ve zararlılarla etkin bir şekilde mücadele edilememesi,
- Destekleme politikalarının meyveciliğe olan teşvikin yeterli düzeyde olmaması.

SONUÇ VE ÖNERİLER

- Mevcut yaşlı bağların yerine yeni bağ alanları tesis edilmelidir.
- Mevcut bağlarda modern yetiştirme tekniklerinin kullanılarak üzüm yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılmalıdır.
- Özellikle şarapçılık potansiyelinin olduğu yerlerde mevcut bağlar yenilenmeli, gübrelenmeli, sulanmalı ve ilaçlanmalıdır.
- Bölgede yetiştirme olasılığı yüksek olan kaliteli sofralık ve şaraplık çeşitlerin yetiştirilmesi ve bağların ekonomik değerin artırılması gerekmektedir.
- Uygun standartlara sahip mümkünse bağ alanına yakın ve her türlü imkânlarla sahip üzüm işleme tesislerinin oluşturulması.
- İllerde bağcılık potansiyelinin iyileştirilmesi için Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünde ve çevre illerdeki enstitü, üniversite ve diğer kuruluşlardan konu uzmanlarının yöre çiftçisini bilgilendirmesi ve danışmanlık yayım eksikliğini gidermesi gerekmektedir. Üreticilerin örgütlenmesi, alt yapı oluşturma gibi konularda çiftçilere yönelik seminer, konferans, toplantılar düzenlenmelidir.

- Bağcılığın ekonomik öneminin tüm üreticilere anlatılması, benimsetilmesi bağ yetiştirme tekniklerinin (fidan, dikim, terbiye sistemleri, gübreleme, budama vb.) anlatılması gerekmektedir.

Belirttiğimiz tüm konular göz önüne alınarak Siirt ve Batman illerinde yeni bir bağcılık stratejisinin oluşturulması durumunda Siirt ilinde potansiyel bağcılık ve şarap kültürünün istenilen düzeye getirilmesi mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

1. Ağaoğlu, Y.S., Çelik, H., Çelik, M., Fidan, Y., Gülşen, Y., Günay, A., Halloran, N., Köksal, A.İ. ve Yanmaz, R., 1997. Genel Bahçe Bitkileri. Ankara Üniv. Ziraat Fak. Eğitim Arşt. Geliş. Vakfı, Ankara. 4:369.
2. Anonim, 2015. TÜİK Bitkisel Üretim İstatistikleri (www.tuik.gov.tr) (Erişim Tarihi: 05.08.2017).
3. Aslan, A., 2016. Siirt ve Batman İli Bağcılığı. Yüksek Lisans Semineri.
4. Çelik, H., Y.S. Ağaoğlu, Y. Fidan, B. Maraslı, G. Söylemezoğlu, 1998. Genel Bağcılık. Sun Fidan A.Ş. Mesleki Kitaplar Serisi 1, Ankara.
5. Gürsöz, S., 1993. GAP Alanına Giren Güneydoğu Anadolu Bağcılığı ve Özellikle Şanlıurfa İlinde Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Nitelikleri ile Verim ve Kalite Özelliklerinin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma (Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi Fen Bil. Enst., 363s.
6. Tanrısever, S., 2017. Mardin İli Üzüm Potansiyeli. Yüksek Lisans Semineri, Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
7. Uyak, C., Doğan, A., Kazankaya, A., 2010. Siirt (Merkez)'de Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma.
8. Karataş, H., G. Özdemir, D. Karataş, G. Örmek, 2009. Mardin İli Bağcılığının Mevcut Potansiyeli. 7. Türkiye Bağcılık ve Teknolojileri Sempozyumu, Salihli/Manisa, 2:196–202.